

בינת המשפט

עניני ממונות אקטואליים

בס"ד, גליון תרכב, פרשת פקודי-החודש, תשפ"ה

מאת: יצחק בירך דסקל – דיין ומורה צדק

טל: 03-5740046 y.b.daskal@gmail.com

משונה, אעפ"י שהם צרורים, מותר לו להשתמש בהם; לפיכך נעשה עליהם שומר שכר וחייב בגניבה ואבידה אפילו קודם שנשתמש בהם; ואם כבר נשתמש בהם, חייב גם באונסים אפילו אחר שהחזירם למקומם, עד שיחזירם לבעליהם, ואם היו המעות צרורים וחתומים, או קשורים קשר משונה, לא ישתמש בהם, לפיכך אבדו או נגנבו אינו חייב באחריותן. ואם הופקדו אצל בעל הבית, אפילו הם מותרים, לא ישתמש בהם; לפיכך אבדו או נגנבו אינו חייב באחריותן, והוא שיטמנה בקרקע כמו שנתבאר (בסי' רצ"א סט"ו). ובעל הבית שרוב עסקיו בריבית דינו כשולחני, לפי שצריך תמיד למעות" עכ"ל

וכתב הסמ"ע (שם ס"ק יח) וז"ל: "ובעל הבית שרוב עסקיו בריבית. במרדכי שם [המובא בציונים אות י"ב] סימן רצ"ה כתב דבזמנינו שאין לנו שדות וכרמים, כל עסקינו בריבית וקניית סחורה, וכו"ע דינם כשולחני" עכ"ל. וכן פסק הש"ך (שם, ס"ק יב).

נמצינו למדים, שבזמן חז"ל, אם מפקיד מעות אצל בעל הבית אסור לו להשתמש במעות אפילו מותרים, ואם מפקיד אצל שולחני או חנווני מותר להשתמש אפילו צרורים, אלא אם כן צרורים בקשר משונה. ובזמן הזה, דין בעל הבית כשולחני, שרוב עסקינו במעות, ומותר להשתמש אפילו צרורים, אלא אם כן צרורים בקשר משונה. עוד נתבאר, שבאופן שמותר להשתמש דינו כשומר שכר שחייב בגניבה ואבידה, אבל פטור מאונס, ואם השתמש חייב גם באונס. ואם אסור להשתמש דינו כשומר חנם שפטור בגניבה ואבידה.

העולה מזה: בזמן חז"ל, אם מפקיד מעות אצל בעל הבית אסור לו להשתמש במעות אפילו מותרים, ואם מפקיד אצל שולחני או חנווני מותר להשתמש אפילו צרורים, אלא אם כן צרורים בקשר משונה. ובזמן הזה, דין בעל הבית כשולחני, שרוב עסקינו במעות, ומותר להשתמש אפילו צרורים, אלא אם כן צרורים בקשר משונה. אם מותר להשתמש דינו כשומר שכר שחייב בגניבה ואבידה, אבל פטור מאונס, ואם השתמש חייב גם באונס. ואם אסור להשתמש דינו כשומר חנם שפטור בגניבה ואבידה.

האם שליח מעות מותר להשתמש במעות

ויש לברר מה הדין בשולח מעות עם שליח, האם מותר להשתמש בהם. וכתב בפתחי חושן (חלק ג פרק ה סעיף כ) וז"ל "המוסר מעות לשליח למסרם ליד אחר, או לקנות בהם סחורה, אפילו מסר לו מעות מותרים, יש אומרים שאסור לו להשתמש בהם" עכ"ל, ובהערה סו

בדין בחור ישיבה שאוסף מעות לישיבה, ומקבל מתנה מהישיבה – האם הוא שומר שכר

ובו יבואר: א. המפקיד מעות אצל שולחני או חנווני, האם מותר להשתמש בהם. ב. המפקיד מעות אצל בעל הבית, בזמן חז"ל ובזמן הזה, האם מותר להשתמש בהם. ג. שליח מעות, האם מותר להשתמש במעות. ד. דין שומר מעות – באופן שמותר להשתמש בהם – ונאבד או נאנס ממנו. מה הדין לפני שהשתמש ולאחר שהשתמש. ה. מעות ציבור שביד הגובה, האם מותר להשתמש בהם. ו. באופן שמותר להשתמש בהם, אבל אינו רוצה להשתמש, האם נעשה שומר שכר. ז. בחור ישיבה שאוסף כסף לישיבה, האם מותר להשתמש במעות. ח. משרת בבית בעל בית, האם דינו כשומר שכר, או כשומר חנם. ט. מדוע סרסור הוא שומר שכר, למרות שהשכר הוא על הטירחא.

הנידון

"אני בחור בישיבה קטנה בשיעור ג'. אספתי בפורים עבור הישיבה כבר שנתיים, בשיעור א ובשיעור ב'. השנה גם אספתי שוב, לצערי הכסף נגנב ממני, לא פשעתי בו. האם אני חייב. לכאורה אני שומר חנם, ושומר פטור בגניבה ואבידה, אבל מצד שני הישיבה נוהגת לתת בשיעור ג', לכל מי שאסף כל השנים, מתנה כספית. ונפשי בשאלתי, האם זה שאקבל מתנה, עושה אותי שומר חנם או לא".

תשובה

בחור שאוסף כסף לישיבה ונאבד ממנו, כיון שאסור להשתמש בכסף אינו אלא שומר חנם, ואע"פ שמקבל מתנה, זה אינו שכר שמירה, אלא שכר על הטירחא בלבד, וזה כמו שפירשו למשרת ששכרו רק על מלאכה ולא על שמירה, ואינו דומה לסרסור שמקבל שכר על הדבר שטורח בעבורו.

ביאור התשובה

המפקיד מעות אצל בעל הבית

בתחלה נברר האם השליח מותר להשתמש במעות. והנה פסק המחבר בחושן משפט (רצב, ז) בדין מפקיד מעות, וז"ל "היה הנפקד שולחני או חנווני והופקד אצלו מעות, אם אינם חתומים ולא קשורים קשר

בינת המשפט

עניני ממונות אקטואליים

ויש להוסיף, מה שכתב בנתיבות המשפט (נתיבות המשפט באורים סימן רצב ס"ק ט) דאפילו באופן שמותר להשתמש בהם, אם אין בדעת הנפקד להשמש לא נעשה שומר שוכר.

העולה מזה: נתיבות המשפט מסתפק במעות צבור שביד הגובה, אם מותר להשתמש בהם. ואפילו באופן שמותר להשתמש – אם לא רוצה להשתמש אינו שומר שוכר.

בחור ישיבה אסור להשתמש במעות

ולא הארכתי בדין זה, דלעניות דעתי נראה פשוט, שבחור ישיבה שהולך לאסוף כסף לישיבה, אין לו רשות להשתמש בכסף, דבחור ישיבה אין ביכולתו להשיב את הכסף ברוב הפעמים, ועל דעת כן נתנו לו שימסור לישיבה ולא ישתמש בהם, וגם הנהלת הישיבה שלחה אותו על דעת שלא ישתמש בכסף, לפיכך פשוט לי שהבחור היה אסור להשתמש במעות, ולפיכך אינו נעשה שומר שוכר בגלל זה.

העולה מזה: בחור ישיבה שאוסף כסף לישיבה, אסור להשתמש במעות, ולכן מטעם זה אינו נעשה שומר שוכר.

האם נעשה שומר שוכר בגלל המתנה שמקבל על איסוף הכספים

אבל יש לדון האם נעשה שומר שוכר בגלל המתנה שהישיבה נותנת למי שאוסף שלושה שנים. דלכאורה, כיון שמקבל שוכר הרי הוא שומר שוכר, או דלמא השוכר אינו שוכר שמירה על הכסף, אלא השוכר על זה שטורח לאסוף צדקה עבור הישיבה, ולא נעשה שומר שוכר אלא אם כן מקבל שוכר שמירה ולא שוכר אחר. ושורש הספק הוא, האם שומר שוכר הוא רק כאשר מקבל שוכר או טובת הנאה מגוף השמירה, או דלמא גם אם יש לשומר הנאה מאסיפת הכספים נחשב שומר שוכר.

העולה מזה: יש להסתפק, בבחור ישיבה שאסף כספים לישיבה, ומקבל מתנה עבור זה, האם נחשב שומר שוכר, כיון שהמתנה היא על הטירחא ולא על השמירה.

משרת בבית בעל הבית האם דינו כשומר חינום

ובאמת נחלקו בזה הפוסקים, דהנה במחנה אפרים (הלכות שומרים סימן לא) כתב, וז"ל "עוד נראה מדברי מהרש"ך מזאת התשובה, דמשרתו של בעל הבית, שומר חינום חשיב אצל בעל הבית, לענין אם מסר בידו לשמור ונגנב מידו. ואף על פי דהמשרת עומד אצל בעל הבית בשכר, מכל מקום, לא נקיט השוכר בשביל שמירה אלא בשביל

כתב מקור למה שכתב שיש אוסרים, וז"ל "בית יוסף (ביוורה דעה סימן קסח - ט ד"ה ולא דמי למעות), כיון שלא מסרם כדי שישאא בידו שום זמן, ומדברי הש"ך (סימן קכא ס"ק לה) משמע שגם שליח מותר להשתמש במעות, והשיג עליו הנה"מ מדברי הב"י כו". ובמשמרת שלום (סימן ריא אות ד) הביא מדברי הב"י גופיה (סוף סימן רצז) בשם הרשב"ץ שכתב להדיא שגם שליח מותר להשתמש במעות (הב"י שם איירי בשליח למכור סחורה ובדרך חזרה, ויש מקום לחלק, עי' פרק א הערה יד), וכתב שבלא"ה הש"ך והתומים (ריש סימן קכה) חולקים על הב"י, וגם בשו"ת גליא מסכתא (סימן יג) מצדד לומר ששליח לקנות סחורה הו"ל שואל על המעות משום היתר שימוש, אמנם מדייק מדברי מהרי"ק (שורש קלא) שאינו אלא ש"ש, ומשמע שאסור לו להשתמש, וגם בשו"ת שו"מ (מהדו"ד ח"ג סימן קמו) כתב ששליח לקנות אסור להשתמש במעות, ועי' זכור לאברהם ובד"ג (כלל צה סימן עג) "עכ"ל פתחי חושן.

הנה מבואר, דלפי הבית יוסף, אסור לשליח להשתמש במעות ששלחו עמו, כיון שלא נתן לו כדי שיתעכב אצלו, ואינו דומה למפקיד מעות אצל בעל הבית, וכן פסק מהרי"ק ובשואל ומשיב. אבל הש"ך והתומים ועוד, סוברים שגם שליח יכול להשתמש בהם. ולמעשה יש להחמיר שלא ישתמש בהם.

העולה מזה: מבואר, דלפי הבית יוסף, אסור לשליח להשתמש במעות ששלחו עמו, כיון שלא נתן לו כדי שיתעכב אצלו, ואינו דומה למפקיד מעות אצל בעל הבית, וכן פסק מהרי"ק ובשואל ומשיב. אבל הש"ך והתומים ועוד, סוברים, שגם שליח יכול להשתמש בהם. ולמעשה יש להחמיר שלא ישתמש בהם.

ספקו של הנתיבות במעות ציבור

עוד כתב בפתחי חושן (שם) בשם נתיבות המשפט, "וז"ל (סימן שא סק"ט), יש להסתפק במעות צבור שביד הגובה או הפרנס, אם מותר לו להשתמש בהם, דלא דמי למעות מותרין, דשם, כיון שנתן לו מותרים, הוה ליה כנותן לו רשות, אבל הכא, כיון שהמעות נגבים מיחידים והם לא נתנו לו רשות. אך י"ל שאדעתא דצבור נותנים, והם נותנים מותרים כדי שיתחייב באחריות, אבל אם נשאר תחת יד הפרנסים לא ידענא אם יש להם רשות להשתמש בהם, דבהו ודאי דלא שייך שנתנו לו מותרין אדעתא דלהשתמש כדי שיתחייבו באחריות, וגם אין לומר דמסתמא ניחא להו שיהיה מותר להשתמש כדי שיתחייב באחריות, דאם כן במעות אבידה גם כן נימא הכי, ע"כ. ודבריו צריכים קצת ביאור עכ"ל. מבואר שנתיבות המשפט מסתפק במעות צבור שביד הגובה, אם מותר להשתמש בהם.

בינת המשפט

עניני ממונות אקטואליים

בחור ישיבה שאוסף כסף לישיבה

ולאור המבואר נבוא לבאר נידון דידן. דהנה פשוט שהשכר של ישיבה הוא לא על שמירת הכסף, אלא על זה שטרם ואסף לישיבה ג' שנים, לפיכך אינו דומה לסרסור ושליה שמקבל שכר על הדבר בעצמו שהוא מביא ומסרסר, מה שאין כן בנידון דידן, השכר הוא באופן כללי על הטירחה, והרי זה ממש כמו משרת שאמרו לו שיעסוק רק במלאכה, דהכריע בערוך השולחן שבאופן זה הכל מודים שהוא שומר חנינם, כי לא מקבל שכר על השמירה כלל רק על טירחת האסיפה, שהרי לא נותנים לו מתנה לפי הכמות של הכסף שהביא. לכן נראה שיש לו דין שומר חנינם.

העולה מזה: בחור שאוסף כסף לישיבה ונאבד ממנו, כיון שאסור להשתמש בכסף אינו אלא שומר חנינם, ואע"פ שמקבל מתנה, זה אינו שכר שמירה, אלא שכר על הטירחה בלבד, וזה כמו שפירשו למשרת ששכרו רק על מלאכה ולא על שמירה, ואינו דומה לסרסור שמקבל שכר על הדבר שטורח בעבורו.

דינים העולים:

א. בזמן חז"ל, אם מפקיד מעות אצל בעל הבית אסור לו להשתמש במעות אפילו מותרים, ואם מפקיד אצל שולחני או חנוני מותר להשתמש אפילו צרורים, אלא אם כן צרורים בקשר משונה. ובזמן הזה, דין בעל הבית כשולחני, שרוב עסקינו במעות, ומותר להשתמש אפילו צרורים, אלא אם כן צרורים בקשר משונה. אם מותר להשתמש דינו כשומר שכר שחייב בגניבה ואבידה, אבל פטור מאונס, ואם השתמש חייב גם באונס. ואם אסור להשתמש דינו כשומר חנינם שפטור בגניבה ואבידה.

ב. מבואר, דלפי הבית יוסף, אסור לשליח להשתמש במעות ששלחו עמו, כיון שלא נתן לו כדי שיתעכב אצלו, ואינו דומה למפקיד מעות אצל בעל הבית, וכן פסק מהרי"ק ובשואל ומשיב. אבל הש"ך והתומים ועוד, סוברים, שגם שליח יכול להשתמש בהם. ולמעשה יש להחמיר שלא ישתמש בהם.

שירות הבית" עכ"ל, מבואר שלפי המחנה אפרים, משרת שמקבל שכר מבעל הבית, אע"פ כן דינו כשומר חנינם, כיון שאינו מקבל שכר שמירה אלא שכר טירחה.

אבל בקצות החושן כתב שהוא שומר שכר (סימן רצא ס"ק ו), וז"ל "וזה נראה, דהוי שומר שכר שמסר לשומר שכר, דהא כיון דהוא משרת של שמעון, ודאי בשכרו" עכ"ל.

ובערוך השולחן (חושן משפט סימן שג סעיף ד) כתב דלא פליגי, וז"ל "משרת ומשרתת בבית בעל הבית דינם כשומרי שכר, דמסתמא שוכרים אותן על כל מה שיצוו להם לעשות ולשמור, אלא אם כן התנו מפורש שלעשות מלאכה שכרן ולא לשמירה, דאז דינם כשומר חנינם, [ועיין קצות החושן ומחנה אפרים, ולא פליגי לדינא ודו"ק] עכ"ל. וכונתו לומר, דאם ציוו למשרת שלעשות מלאכה שכרן, ולא לשמירה, הוא שומר חנינם, ובאופן זה איירי מהרש"ך, אבל בסתמא משרת שכור למלאכה ולשמירה ולכל מה שיצוו עליו, ואז הוא שומר שכר, ובזה איירי קצות החושן.

ובפתחי חושן (חלק ג פרק א הערה טז) הביא את המחלוקת הנ"ל וכתב, וז"ל "אלא שלכאורה קשה מדין סרסור שפשוט בדברי הפוסקים שהוא שומר שכר, כמבואר (בסימן קפה, וסימן קפו), וכן בשליח, ואף על פי שהוא גם טורח, לא אמרינן שהשכר הוא בעד הטירחה ולא עבור השמירה. וכן משמע בש"ך (סימן רצא ס"ק ו) שאין אומרים שהשכר הוא עבור הבית ולא עבור השמירה, ואפשר לחלק ולומר, דשאני משרת שנשכר למלאכת הבית ולא לשמירה, ולכן כשנותן לו חפץ לשמור אין זה בכלל מלאכתו, מה שאין כן סרסור שמתעסק בחפץ שעליו הוא נוטל שכר, גם השמירה בכלל השכר, מיהו התינוח כששכרו בפירוש למלאכות, אבל כששכרו סתם לכל מה שיצטרך, שוב גם השמירה בכלל מלאכתו ושכרו" עכ"ל.

העולה מזה: נחלקו הפוסקים, במשרת שמקבל שכר, אבל אין זה שכר שמירה מיוחד, האם הוא שומר חנינם, או שומר שכר בגלל שכרו כמשרת. ובערוך השולחן פוסק, שאם ציוו למשרת שלעשות מלאכה שכרוהו ולא לשמירה, הוא שומר חנינם, ובאופן זה איירי מהרש"ך, אבל בסתמא משרת שכור למלאכה ולשמירה ולכל מה שיצוו עליו, ואז הוא שומר שכר, ובזה איירי קצות החושן. ובפתחי חושן כתב שהטעם שסרסור הוי שומר שכר לכולי עלמא, כיון שמתעסק בחפץ שעליו הוא נוטל שכר, גם השמירה בכלל השכר.

בינת המשפט

עניני ממונות אקטואליים

בסתמא משרת שכור למלאכה ולשמירה ולכל מה שיצוו עליו, ואז הוא שומר שכר, ובזה איירי קצות החושן. ובפתחי חושן כתב שהטעם שסרסור הוי שומר שכר לכולי עלמא, כיון שמתעסק בחפץ שעליו הוא נוטל שכר, גם השמירה בכלל השכר.

ז. בחור שאוסף כסף לשיבה ונאבד ממנו, כיון שאסור להשתמש בכסף אינו אלא שומר חנינם, ואע"פ שמקבל מתנה, זה אינו שכר שמירה, אלא שכר על הטירחא בלבד, וזה כמו שפירשו למשרת ששכרו רק על מלאכה ולא על שמירה, ואינו דומה לסרסור שמקבל שכר על הדבר שטורח בעבורו.

ג. נתיבות המשפט מסתפק במעות צבור שביד הגובה, אם מותר להשתמש בהם. ואפילו באופן שמותר להשתמש – אם לא רוצה להשתמש אינו שומר שכר.

ד. בחור ישיבה שאוסף כסף לשיבה, אסור להשתמש במעות, ולכן מטעם זה אינו נעשה שומר שכר.

ה. יש להסתפק, בבחור ישיבה שאסף כספים לשיבה, ומקבל מתנה עבור זה, האם נחשב שומר שכר, כיון שהמתנה היא על הטירחא ולא על השמירה.

ו. נחלקו הפוסקים, במשרת שמקבל שכר, אבל אין זה שכר שמירה מיוחד, האם הוא שומר חנינם, או שומר שכר בגלל שכרו כמשרת. ובערוך השולחן פוסק, שאם ציוו למשרת שלעשות מלאכה שכרוהו ולא לשמירה, הוא שומר חנינם, ובאופן זה איירי מהרש"ך, אבל

